

Andreea LAZEA

**PENTRU O ANTROPOLOGIE A
PATRIMONIULUI ȘI
PATRIMONIALIZĂRII**

**Perspective asupra monumentelor istorice
în România**

Lumen

Iași, 2012

Andreea LAZEA

Pentru o antropologie a patrimoniului și patrimonializării
Perspective asupra monumentelor istorice în România

Editura Lumen este acreditată CNCIS sub nr. 003.
www.edituralumen.ro, www.librariavirtuala.com

edituralumen@gmail.com
grafica.redactia.lumen@gmail.com
prlumen@gmail.com
www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum, prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată indiferent de mediul de transmitere este interzisă.

Volum apărut cu sprijinul Administrației Fondului Cultural Național din cadrul Ministerul Culturii și Cultelor

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României
LAZEA, ANDREEA**

**Pentru o antropologie a patrimoniului și
patrimonializării : perspective asupra
monumentelor istorice în România /
Andreea Lazea. - Iași : Lumen, 2012**

ISBN 978-973-166-322-7

725.94(498)

CUVÎNT ÎNAINTE

Patrimonializare... Probabil că cel mai nimerit „cuvînt înainte” la cartea Andreei Lazea este tocmai acest verb practic inexistent în limba română. DEX-ul îl menționează, ce-i drept, dar nici oamenii obișnuiți și nici instituțiile specializate nu-l folosesc în rostirile lor curente. Căutați-l pe google. Veți da peste o conferință la București a regretatului antropolog francez Pierre Bidart, un articol de-al meu din *Dilema Veche* și...un studiu al autoarei acestei cărți. Mai este, de asemenea, titlul unui recent și interesant curs de la catedra de etnologie a universității din București, unde „patrimonializare” apare în titlu, dar lasă locul „patrimoniului” în tot restul discursului. „Patrimonializarea” pare a fi deci o privire de antropologi și un soi de pedanterie de limbaj a acestora.

Lucrurile nu stau însă de loc așa. În Franța, de pildă, verbul este regula și nu substantivul. Și aceasta pentru simplul motiv că, așa cum exclamă autoarea – precum croitorașul din povestea cu hainele împăratului: „un monument istoric nu este un produs natural !”. Altfel spus, patrimoniul nu este un dat, pur și simplu el nu *este*, ci *devine*. Și anume devine prin procese istorice și decizii politice complicate, recurente sau competitive. După cum poate să și dispară prin abrupte „processe în anulare” sau simple amnezii sociale. Patrimoniul este la fel de viu ca și societatea care i-a dat naștere și împărtășește viața agitată a acesteia.

Pentru a înțelege mai bine acest fapt fundamental, să ne gîndim o clipă la distincția necesară (altă „pedanterie” antropologică!) dintre *patrimoniul* și *moștenire*. Aceasta din urmă se referă la ceea ce *primim* din trecut, ceea ce ajunge la noi de-a lungul unor genealogii individuale sau colective. Moștenirea este irecuzabilă, un dar ce nu poate fi respins și care poate fi la fel de bine sublim sau blestemat. Ne pomenim cu ea și pur și

simplu...o moștenim. Spre deosebire de aceasta, patrimoniul este însă ceea ce *alegem* din acest trecut, aici și acum. Patrimoniul trebuie să facă parte din moștenire, bineînțeles, trebuie să existe în vreun fel în trecutul nostru pentru a-l putea desprinde de acolo și a-l pune în valoare. Dar patrimoniul nu este moștenirea și mai ales nu este niciodată toată moștenirea. Dezgroparea moroilor și arderea lor în răscruci sau alte practici similare fac indubitabil parte din moștenirea noastră culturală și sînt încă vii în unele zone ale țării, dar ele nu au devenit – și nu vor deveni niciodată – parte a patrimoniului nostru național. Dimpotrivă, ritualul la fel de arhaic al Călușului a fost „patrimonializat” iar acum se află chiar pe lista UNESCO. Dar nu mai este Călușul moștenit, nu mai este tot Călușul, ci doar o scenografie ingenioasă a acestuia. Sau, dacă ne mutăm în registrul și mai sensibil al monumentelor istorice, Stalin sau Antonescu, de pildă, au marcat, în moduri diferite, istoria noastră, dar statuile lor ar fi, în prezent, cel puțin discutabile. Moștenire irecuzabilă, că ne place sau nu, amintirea lor nu pare a fi „patrimonializabilă” în prezent. Ceea ce lămurește și o altă distincție: moștenirea curge dinspre trecut spre prezent, patrimoniul se constituie dinspre prezent spre trecut.

Toate aceste înțelesuri și conotații fundamentale ale „patrimonializării” sînt însă prea puțin cunoscute și cu atît mai puțin luate în considerare în politicile și discursurile patrimoniale curente. Era deci timpul ca o lucrare academică să abordeze coerent și comprehensiv aceste probleme și în țara noastră. Pe vremea cînd Andreea Lazea și-a susținut teza de doctorat care stă la baza acestui volum, aceasta era printre primele din România. Era deci perfect îndreptățită afirmația autoarei că „în România patrimonializarea este o temă cvasi-absentă”, în general, și că, în particular, „patrimonializarea oficială în România zilelor noastre nu a făcut încă obiectul unei cercetări în științele sociale”. Între timp au mai apărut și alte teze și studii, dar nu multe, nu suficiente. Iar cartea de față este

o excelentă introducere în această problemă care ne privește pe toți și care este abordată de prea puțini.

Din vastul câmp al patrimoniului, autoarea se oprește asupra problemei aparent mai clare și univoce a monumentelor istorice. Autoarea continuă și aici grija sa de a evita orice esențializare, actorii patrimonializării fiind prezentați fiecare cu istoria sa particulară, nu lipsită adesea de contradicții. Din acest punct de vedere, deși Andreea Lazea se înscrie declarat într-o „antropologie a emergenței” și nu una a „urmelor”, centrându-se astfel pe timpul prezent, opțiunea sa de a privi totuși subiectul său în „durata lungă” este, cred, una foarte bine venită. Putem afla astfel o serie de lucruri semnificative despre istoria recentă a României, dincolo de domeniul strict al patrimonializării și al monumentelor istorice. Ca și în alte domenii ale politicilor publice, descoperim continuități acolo unde istoria ideologică ne prezintă rupturi categorice și invers. Concluzia autoarei este, în consecință, că „cei treizeci de ani care au urmat instalării regimului comunist în România nu pot să fie caracterizați în mod univoc”. În mod particular, polemicile referitoare la restaurarea monumentelor istorice, de exemplu, se dovedesc a fi ancorate într-o mai mare măsură în luările de poziție ale specialiștilor și influenței lor personale decât în simplul context politic. Într-un mod contra-intuitiv, autoarea demonstrează astfel că „această eră (începutul regimului comunist) a permis asigurarea continuității cu eforturile anterioare de protecție a patrimoniului”. Dimpotrivă, cutremurul din 1977 a fost într-o mai mare măsură momentul de ruptură și de cotitură din acest punct de vedere, politicile și practicile patrimoniale urmînd relativ brusc cu totul altă direcție. Autoarea ne prezintă apoi rolul din ce în ce mai scăzut al specialiștilor în domeniul patrimoniului, în general, și în cel al monumentelor istorice, în particular, aceștia sfîrșind prin a deveni niște simpli „consultanți”.

La cîtva timp după căderea comunismului, se revine la o anumită centralitate a problemei patrimoniale, bunurile de patrimoniu fiind considerate însă „bunuri cu valoare socială și nu cu valoare în sine”. Problema patrimoniului este disputată între discursurile politice și interesele de piață, care își sporesc substanțial importanța și ajunge să fie tranșată tot mai des la nivelul unor negocieri locale lipsite de o viziune de ansamblu. În acest context general, problema particulară a monumentelor istorice ajunge să fie aproape în întregime periferializată. Analizele autoarei, care acoperă toți acești douăzeci de ani, dau imaginea convingătoare a lipsei unei politici coerente și consecvente în domeniul patrimonializării din România.

Repuse în contextul dinamicii lor sociale, patrimoniul, în general și monumentele istorice, în particular, ne vorbesc astfel despre o întreagă societate și istoria sa agitată. Volumul Andreei Lazea nu este astfel un ghid sau un manual tehnic „pentru specialiști”, ci o analiză antropologică argumentată și nuanțată a întregii noastre vieți sociale, privită, ce-i drept, din perspectiva aparent limitată a unor „statui”. Dar, după cum afirma de mult un mare antropolog francez, „orice obiect, dacă îl studiezi cum trebuie, va aduce după sine întreaga societate”.

Prof. Vintilă Mihăilescu

LISTĂ DE ABREVIERI

ACMI	Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
CCES	Consiliul Culturii și Educației Socialiste
CCSPCN	Comisia Centrală de Stat pentru Patrimoniul Cultural Național
CMi	Comisia Monumentelor Istorice
CMIA	Comisia Monumentelor Istorice și de Artă
CNMASI	Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice
CNMI	Comisia Națională a Monumentelor Istorice
CSCA	Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă
CSMMIA	Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice
DMASI	Direcția Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice
DMI	Direcția Monumentelor Istorice
DMIA	Direcția Monumentelor Istorice și de Artă
DPCN	Direcția Patrimoniului Cultural Național
ICOMOS	Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor
MC	Ministerul Culturii
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

INTRODUCERE

1. Problematică

Patrimonializarea, cu alte cuvinte procesul prin care anumitor bunuri li se acordă statutul de patrimoniu, poate fi urmărită în România încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cu un parcurs de peste un secol, interesul societății românești pentru aceste bunuri a cunoscut momente de vârf în anumite epoci istorice, dar și perioade de declin, de subordonare a patrimoniului unor mize diverse - ideologice, politice sau economice. În prezent, acțiunile îndreptate spre protejarea patrimoniului sunt mai vizibile ca oricând, implică diverși actori sociali și au consecințe importante în spațiul public românesc, legitimând astfel abordarea patrimonializării ca obiect de studiu de către științele sociale. Acest proces de constituie socială a patrimoniului afectează paliere diverse ale societății și are corespondențe în diferite sfere, precum cea culturală, juridică, economică sau politică, iar analiza sa poate pune în evidență modalitățile în care actorii patrimonializării își construiesc domeniile de acțiune, modurile în care intră în relație și își definesc propriul rol în raport cu ceilalți actori.

Dintre diversele tipuri de patrimoniu care se constituie astăzi în cursul acțiunilor și interacțiunilor dintre diferiți actori instituționali, colectivi sau individuali, monumentele istorice sunt, ca peste tot în spațiul european, primele concretizări ale patrimonializării oficiale, cea care operează cu ajutorul reglementărilor și instituțiilor statului pentru a determina valoarea unui obiect moștenit și a-l proteja. Așadar, monumentele istorice reprezintă prima categorie de obiecte

valorizate ca moștenire a trecutului¹. Din acest motiv și datorită pregnanței lor în spațiul public și a mizelor pe care le poartă pentru diferiții actori sociali, monumentele istorice reprezintă o clasă patrimonială privilegiată.

Lucrarea de față reprezintă rezultatul unei cercetări care abordează patrimonializarea monumentelor istorice, cu alte cuvinte procesul constituirii sociale a acestora, domeniu cu o lungă tradiție în România. Presupoziția acestei cercetări este aceea că monumentul istoric nu este un produs natural sau o noțiune de la sine înțeleasă și nu reflectă în mod automat și unanim acceptat o realitate autonomă și incontestabilă, ci reprezintă o categorie de obiecte investite cu valoare de către societatea actuală, în funcție de interesele și de necesitățile ei. În acest spirit, științele sociale au abordat patrimoniul ca pe un produs al societății, constituit ca urmare a interacțiunilor și negocierilor între actorii relevanți, aceștia putând fi instituții, profesioniști în diverse domenii, oameni politici, personalități ale vieții publice, mass-media, asociații ale societății civile, comunități locale sau organisme internaționale. În România, precum în majoritatea statelor europene, prin faptul că elaborează și impun o anumită definiție noțiunii de *monument istoric* și anumite practici de protejare, instituțiile statului dețin rolul principal în procesul de patrimonializare a monumentelor istorice.

Câteva întrebări legate de modul de constituire a monumentelor istorice ca domeniu de acțiune al statului stau la baza demersului meu. Constatând, la nivelul experienței cotidiene, că în spațiul public românesc se manifestă concepții diferite, adeseori în opoziție, asupra monumentelor istorice, am

¹ De altfel, Françoise Choay, în lucrarea de referință *Alegoria patrimoniului*, pornește de la monumente și monumente istorice pentru a ajunge la analiza patrimonializării, proces care în prezent cuprinde multe categorii de bunuri.